

УДК 343.985 : 343.615

В.Г. Дрозд,

кандидат юридичних наук, доцент

ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАПОДІЯННЯМ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Розглянуто підстави внесення відомостей про заподіяння тілесних ушкоджень до Єдиного реєстру досудових розслідувань, дії слідчого на початку досудового розслідування. Наведено типові слідчі ситуації, що виникають після відкриття кримінального провадження, перелік суб'єктів, які мають право оголосити особі про підозру, а також особливості затримання підозрюваної особи за ухвалою суду та без неї. Акцентовано увагу на переліку документів, що підлягають тимчасовому вилученню на досудовому розслідуванні за цією категорією злочинів.

Ключові слова: досудове розслідування, тілесні ушкодження, тяжкі тілесні ушкодження, повідомлення про підозру, затримання, ухвала суду.

Рассмотрены основания внесения данных о нанесении телесных повреждений в Единый реестр досудебных расследований, действия следователя в начале досудебного расследования. Приведены типичные следственные ситуации, которые возникают после открытия криминального производства, перечень субъектов, имеющих право объявить особе о подозрении, а также особенности задержания подозреваемого по постановлению суда и без него. Акцентировано внимание на перечне документов, которые подлежат временному изъятию на досудебном следствии за данной категорией преступлений.

Ключевые слова: досудебное расследование, телесные повреждения, тяжкие телесные повреждения, оповещение про подозрение, задержание, постановление суда.

We consider the reasons of the entry of data about bodily harm into the Unified Register of pre-trial investigations, the actions of the investigator at the beginning of the pre-trial integration. Typical investigative situations, that arise after the beginning of criminal proceedings, the list of entities entitled to declare a person about the suspicion, as well as the features of the suspect's detention by court order or without it are stated. An attention is drawn to the list of documents that are to be temporarily removed in the pre-trial investigation of this category of crimes.

Keywords: pre-trial investigation, injury, serious bodily injury, warning about suspect apprehension, court order.

Зростання агресивної поведінки в різноманітних стосунках повсякденного життя та соціальної діяльності людини актуалізує необхідність посилення запобігання та розкриття злочинних посягань на тілесну недоторканість людини. Особливості розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень обумовлюються низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників. Насамперед, це стосується правильної кваліфікації діянь, спрямованих проти здоров'я особи, обмеженого часу, відведеного для вилучення слідів їх заподіяння, правильної організації та планування розслідування та інших складних питань, що виникають під час досудового розслідування. Особливого значення набувають дії слідчого на початку досудового

розслідування. Тому актуальним і необхідним є теоретичний розгляд дій слідчого після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), оголошення особі про підозру у вчиненні злочину, процесуального порядку затримання особи, запідозреної у вчиненні умисних тяжких тілесних ушкоджень, що має суттєве значення для наукового обґрунтування використання нових підходів у практиці їх розслідування.

Метою статті є встановлення дій слідчого на початку досудового розслідування тяжких тілесних ушкоджень.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо заподіяння тілесних ушкоджень дає підстави стверджувати, що приводи внесення інформації до ЄРДР розподіляються таким чином: заяви потерпілого – 56,9 %, заяви рідних і близьких – 13,7 %, повідомлення медичних закладів – 23,5 %, безпосереднє виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину – 18,4 %, заяви свідків – 5,9 %.

Відповідно до ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) не пізніше 24 годин після отримання інформації з наведених вище джерел має розпочатися досудове розслідування. А за ч. 2 цієї ж статті досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР.

Після внесення відомостей до ЄРДР розпочинається досудове розслідування, проводяться слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Однак кримінально-процесуальним законодавством (ч. 3 ст. 214 КПК України) передбачено можливість провести єдину слідчу (розшукову) дію до моменту внесення відомостей до ЄРДР – це огляд місця події. У такому випадку одразу після її проведення слід негайно внести відомості про злочин до ЄРДР.

Розпочинаючи досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо заподіяння тілесних ушкоджень, слідчий має перевірити наявність вже розпочатих досудових розслідувань за таким злочиним. У разі їх виявлення слідчий передає іншому слідчому, який здійснюватиме досудове розслідування, наявні в нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до ЄРДР (ч. 4 ст. 218 КПК України).

Аналіз наукової літератури та матеріалів практики показує, що після відкриття кримінального провадження в процесі збору інформації про заявлені тілесні ушкодження можуть сформуватися дві типові слідчі ситуації.

1) Перша ситуація пов'язана з необхідністю застосування заходів щодо запобігання або припинення іншого злочину, а також забезпечення безпеки осіб.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 148 КПК України передбачено заходи щодо запобігання або припинення іншого злочину, зокрема шляхом тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом.

У разі наявності достатніх підстав вважати, що для припинення злочину чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, слід тимчасово обмежити підозрюваного в користуванні спеціальним правом або тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої ними особи в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України.

Серед документів, які можуть тимчасово вилучатися за цією категорією злочинів, можуть бути документи, що посвідчують користування таким спеціальним правом: 1) керування транспортним засобом або судном; 2) полювання; 3) здійснення підприємницької діяльності.

2) Друга ситуація характеризується наявністю приводів до відкриття кримінального провадження (заява потерпілого, його родичів та знайомих, інколи заява свідків, повідомлення медичних закладів про травмованих та поранених і ще рідше повідомленнями страхових компаній, до яких може звернутися потерпілий за виплатою страхової компенсації), але недостатністю даних для повідомлення про підозру.

Характеризуючи другу ситуацію, слід зупинитися на аналізі дискусійних питань. Прийняття процесуальних рішень для повідомлення про підозру має ґрунтуватися на відповідній інформації, якої на цьому етапі не завжди достатньо. Для її отримання КПК України передбачає проведення відповідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, за результатами яких можна отримати необхідну інформацію про обставини події та прийняти відповідне процесуальне рішення.

Частіше за все таку інформацію отримували: 1) під час допиту особи, якій заподіяні тілесні ушкодження (92,2 %), свідків (рідних, близьких, колег, сусідів, знайомих) – 94,1 %, підозрюваної особи – 43,1 %; 2) витребуванням документів – 39,2 %; 3) у процесі огляду місця події – 86,3 %; 4) зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та з електронних інформаційних систем – 5,9 %.

Не виключається можливість отримання інформації про будь-які обставини злочину від працівників міліції, які першими прибули на місце злочину і виявили сліди злочину, а також медичного персоналу, який надавав першу медичну допомогу. Таких осіб допитують як свідків (ст. 224 КПК України).

Наведене свідчить, що після внесення до ЄРДР заяви чи повідомлення про тілесні ушкодження в слідчого одразу виникає право провадити повноцінне розслідування, проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, приймати інші процесуальні рішення.

Особливого значення для розслідування набувають дані щодо особи злочинця, його місцезнаходження, особливості затримання. Ці дані отримують за результатами проведених слідчих (розшукових) дій. Так, якщо потерпілий, свідок вказують на конкретну особу, яка заподіяла тілесні ушкодження, то слід викликати цю особу та повідомити її про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 22 КПК України).

КПК України передбачено два суб'єкти, що мають право оголосити особі про підозру, зокрема, це: 1) прокурор (п. 11 ч. 2 ст. 36 КПК України); 2) слідчий за погодженням прокурора (п. 6 ч. 2 ст. 40 КПК України).

Повідомлення про підозру здійснюється у випадках: 1) затримання особи на місці заподіяння тілесних ушкоджень чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного із запобіжних заходів; 3) наявності достатніх доказів для підозри особи в заподіянні тілесних ушкоджень.

Після повідомлення особі про підозру до неї слід обрати один із таких запобіжних заходів: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт або тримання під вартою. Найбільш м'яким серед наведених запобіжних заходів є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою. Обрання таких заходів залежить від наявності обґрунтованої підозри в заподіянні тілесних ушкоджень, а також того на скільки є ризик, що підозрюваний не буде виконувати покладені на нього процесуальні обов'язки і ухилятиметься від органів досудового розслідування та суду. Дуже часто за цією категорією кримінальних правопорушень підозрювані намагаються певним чином вплинути на потерпілого чи свідків, це може здійснюватися шляхом погроз, залякування, шантажу, підкупу

та низкою інших способів. Іноді підозрювані намагаються знищити або захопити знаряддя нанесення тілесних ушкоджень або інші докази, що вказують на їх причетність до злочину.

Розповсюдженням тимчасовим запобіжним заходом до підозрюваної особи в кримінальних провадженнях щодо заподіяння тілесних ушкоджень є затримання (86,3 % опитаних слідчих). Так, відповідно до ст. 29 Конституції України та до ч. 2 ст. 176 КПК України затримання за підозрою у вчиненні злочину віднесено до тимчасових запобіжних заходів. Оскільки такими діями, спрямованими на обмеження особистих прав особи, встановлюється особливий порядок затримання.

Насамперед, слід зазначити, що затримання особи за підозрою у вчиненні злочину є заходом процесуального примусу, метою якого є припинення злочинної діяльності особи і запобігання ухиленню від досудового розслідування та суду [1, с. 137].

За результатами опитування слідчих ОВС, встановлено, що до підозрюваних у заподіянні тілесних ушкоджень застосовувалися запобіжні заходи з метою запобігти спробі: переховуватися від органів досудового розслідування та суду (74,5 % опитаних слідчих); незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому ж кримінальному провадженні (68,6 % слідчих); знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають значення для встановлення обставин заподіяння тілесних ушкоджень (44,4 % слідчих); перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином (34,6 % слідчих); вчинити інше кримінальне правопорушення (2,6 % слідчих). Перелічені категорії є підставою застосування запобіжних заходів.

Прийняттю рішення про затримання передуює встановлення підозрюваної особи. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що 52,9 % осіб, що вчинили злочин, встановлюються на місці вчинення злочину або безпосередньо після його вчинення, 23,5 % осіб – після проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. В окремих випадках підозрюваних у вчиненні тілесних ушкоджень встановлювали за виявленими в них знаряддями злочину (16,9 %) або за зовнішніми ознаками (прикметами, відбитками пальців рук, взуття), виявленими в процесі огляду місця події, допитів свідків і потерпілих (70,6 %), експертних досліджень слідів і речових доказів (33,3 %). Близько 7 % підозрюваних встановлювалися в процесі проведення оперативно-розшукових заходів.

КПК України передбачено два види затримання, зокрема:

1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (статті 187–191 КПК України);

2) затримання без ухвали слідчого судді, суду: законне затримання (ст. 207 КПК України) та затримання уповноваженою особою (ст. 208 КПК України) [2, с. 89].

Зупинимося детальніше на окремих питаннях затримання, характерних для категорії злочинів, що розглядається.

Без ухвали слідчого судді особу можуть затримати при заподіянні або замаху на заподіяння тілесних ушкоджень, а також безпосередньо після заподіяння тілесних ушкоджень чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у їх вчиненні.

Особа, яку затримано внаслідок підозри в заподіянні тілесних ушкоджень, має бути в найкоротший строк доставлена до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість її затримання та подальшого тримання. Якщо ж затриманій особі протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання не буде вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою, то її

відпускають. Тобто відповідно до ч. 2 ст. 211 КПК України затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання має бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. Тож за відсутності достатньої кількості доказів причетності особи до злочину в слідчого є шістдесят годин, щоб здобути їх.

Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання. Якщо ж особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню (ч. 2 та ч. 3 ст. 278 КПК України).

Якщо особі повідомлено про підозру в заподіянні тілесних ушкоджень, слідчий може звернутися до слідчого судді із клопотанням про затримання підозрюваного з метою його приводу для обрання до нього запобіжного заходу. У такому разі слід довести, що зазначені в клопотанні про застосування запобіжного заходу обставини вказують на наявність підстав для тримання під вартою підозрюваного, а також є достатні підстави вважати, що підозрюваний переховується від органів досудового розслідування, або, одержавши відомості про звернення слідчого, прокурора до суду із таким клопотанням, підозрюваний до початку його розгляду вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу відповідно до ст. 177 КПК України.

При визначенні тактики затримання слід враховувати, що особа може чинити опір, знищити, пошкодити або викинути предмети, які мають відношення до злочину, або спробувати утекти від правоохоронних органів. Слід пам'ятати, що затримання особи відбувається в умовах тактичного ризику. Таке передбачення набуває актуальності, коли злочинець для заподіяння тілесних ушкоджень застосовував зброю або інші знаряддя, поведився агресивно, що не виключає можливості збройного опору при затриманні.

Фізичне захоплення підозрюваного супроводжується особистим обшуком, який проводився у 86,3 % кримінальних проваджень. Метою такого обшуку є виявлення в особі слідів і предметів, які вказують на причетність до злочину. Ними можуть бути зброя або інші засоби вчинення злочину, які схожі на ті, що використовувалися злочинцем для заподіяння тілесних ушкоджень; одяг та інші предмети з плямами, схожими на кров; взуття, на якому збереглися частинки ґрунту з місця злочину. Якщо буде встановлено, що під час злочину особа була в іншому одязі, слід застосувати заходи для його виявлення та вилучення. Зволікання з проведенням зазначених дій може призвести до того, що підозрюваний знищить сліди на одязі або сам одяг.

Так, за підозрою в нанесенні тяжких тілесних ушкоджень через декілька днів після події затримали гр. П., на одязі, в якому він був під час вчинення злочину, слідів крові візуально не виявили. При цьому звернули увагу, що від тканини одягу йшов сильний запах мийного засобу, начебто одяг нещодавно випрала. Одяг було вилучено і направлено для лабораторного дослідження. Під час огляду джинсів в ультрафіолетових променях виявили 18 ділянок, що поглинали промені. При проведенні дослідження експерт збільшив час екстрагування з 18 до 45 годин. Це дозволило виявити на всіх об'єктах кров людини. Незважаючи на те, що групову належність встановити не вдалося, кількість та розміщення виявлених слідів мали важливе значення для викриття підозрюваного.

Результати дій під час затримання можуть мати суттєве доказове значення, якщо вони повно і правильно, відповідно до вимог КПК України відображені в протоколі. У ньому мають бути зазначені обставини, за яких відбувалося затримання, поведження затриманої особи, місце і час затримання, речі і документи,

які були вилучені в затриманого тощо. Деякі науковці пропонують додавати до протоколу затримання пояснення особи, в яких містяться відомості про її причетність до злочину. Разом з цим, робиться застереження, що значення протоколу і пояснень не слід переоцінювати. Судова практика насправді формується таким чином, що часто всі документи, у складанні яких брав участь підозрюваний, крім протоколів допитів, визнаються такими, що не мають доказової сили, не оголошуються в судовому засіданні, навіть у випадках виявлених суперечностей у показаннях [3, с. 30].

На нашу думку, при затриманні особи за підозрою у вчиненні зазначених злочинів, слід запропонувати їй надати пояснення з приводу того, чи знає вона, за що затримана, і як вона це може пояснити, її думки щодо цього. Можливо така інформація (пояснення) в подальшому розслідуванні не буде мати доказового значення, особливо після розмови підозрюваного з адвокатом, коли при допиті він надасть зовсім інші показання, ніж у поясненні під час затримання, однак це наштовхне слідчого висунути версії та правильно спланувати розслідування.

Початок досудового розслідування характеризується низкою особливостей, зокрема, це: порядок внесення відомостей про злочин до ЄРДР, визначення послідовності проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, встановлення підозрюваної особи, оголошення їй про підозру та порядок затримання. Усі ці та багато інших питань мають важливе значення для встановлення істини в кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кузьмічов Я. В.* Затримання підозрюваного у вчиненні злочину в аспекті забезпечення прав і свобод людини / Я. В. Кузьмічов // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 2. – С. 137.
2. Кримінальний процес України в питаннях і відповідях : навч. посіб. / Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло. – 3-тє вид. допов. – К. : Видавничий дім “Скіф”; БУРУН и К, 2013. – 256 с.
3. Тяжкие и особо тяжкие преступления: квалификация и расследование : руководство для следователей. – М. : Спарк, 2001. – 148 с.

Отримано 17.06.2015